

Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski

Warszawa, 31.08.2020 r.

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Instytut Pedagogiki

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Muchackiej-Cymerman

Profesjonalny rozwój nauczyciela. Psychopedagogiczne studium porównawcze

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mirosławy Nowak-Dziemianowicz

Profesjonalizm w zawodzie nauczyciela jest kluczowym warunkiem właściwego kształcenia na wszystkich etapach edukacyjnych. Odpowiednie przygotowanie nauczycieli jest szczególnie istotne w warunkach dynamicznych zmian społecznych. Z taką sytuacją mamy właśnie do czynienia, dlatego też tak istotne znaczenie mają badania opisane w rozprawie doktorskiej przygotowanej przez Panią mgr Agnieszkę Muchacką-Cymerman. W ich ramach Doktorantka przeprowadziła pogłębioną diagnozę stanu profesjonalnego rozwoju nauczycieli w kontekście społeczno-kulturowym i osobowym oraz dokonała interesujących i oryginalnych porównań międzynarodowych wzbogacających nie tylko teorię, ale także praktykę kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli.

W strukturze rozprawy zwraca uwagę klarowny układ rozdziałów uwzględniający specyfikę prac teoretyczno-empirycznych. Doktorantka umiejętnie przechodzi od analiz teoretycznych do założeń natury metodologicznej a następnie do szczegółowej analizy wyników badań (ilościowych i jakościowych) i wniosków. Struktura, o której mowa obejmuje 7 następujących rozdziałów (poprzedzonych merytorycznym wstępem, a zakończonych obszerną bibliografią, spisami tabel, wykresów i rysunków oraz aneksem zawierającym autorski kwestionariusz ankiety dla nauczycieli i autorski kwestionariusz wywiadu):

1. Teoretyczny kontekst badań nad rozwojem zawodowym nauczycieli
2. Wybrane uwarunkowania rozwoju zawodowego nauczycieli
3. Metodologiczne podstawy badań własnych
4. Uwarunkowania kulturowe determinujące decyzje polskich i amerykańskich nauczycieli do podjęcia rozwoju zawodowego – analiza badań ilościowych
5. Uwarunkowania podmiotowe determinujące decyzje nauczycieli z Polski i USA do podjęcia rozwoju zawodowego – analiza badań ilościowych
6. Rekonstrukcja, opis i interpretacja własnego rozwoju zawodowego w perspektywie porównawczej
7. Dyskusja wyników

W rozdziale 1 Doktorantka w sposób niezwykle erudycyjny prezentuje, na podstawie interdyscyplinarnej literatury przedmiotu, problematykę rozwoju osobowego analizowanego w kategoriach rozwoju zawodowego nauczycieli (rozwój w ideach nurtu humanistycznego, rozwój w cyklu życia, rozwój moralny, samorealizacja i samoocena), opisuje i opatruje komentarzem podstawowe koncepcje rozwoju nauczycieli, definiuje i omawia kompetencje niezbędne do efektywnego wypełniania różnorodnych zadań zawodowych stojących przed nauczycielami, przybliża kulturowe źródła i kulturowo-społeczne oczekiwania od nauczycieli w Polsce, Portugalii, USA i Japonii (z uwzględnieniem: odpowiedzialności za kształcenie nauczycieli, zasad akredytacji kształcenia nauczycieli, podstaw prawnych kształcenia nauczycieli i nadawania kwalifikacji do wykonywania zawodu, form doskonalenia zawodowego, form i znaczenia wsparcia społecznego w procesie rozwoju zawodowego, a także statusu nauczycieli – w rozpatrywanych krajach).

Treści rozdziału 1 mają charakter interdyscyplinarny (jak już wspomniałem przy odniesieniu do literatury przedmiotu), są bardzo bogate, łączą teorię z szeroko rozumianego obszaru nauk społecznych z wynikami badań i obowiązującymi aktami prawnymi. Dzięki takiemu podejściu uzyskano holistyczny obraz rozwoju zawodowego nauczycieli w ujęciu międzynarodowym. Chciałbym zwrócić uwagę na fakt, że Doktorantka bardzo dobrze poradziła sobie z selekcją materiałów źródłowych i ich syntezą.

Swoistym uzupełnieniem i wzbogaceniem treści rozdziału 1 są analizy teoretyczne będące przedmiotem rozważań zamieszczonych w rozdziale 2. Są one poświęcone najbardziej znaczącym uwarunkowaniom rozwoju zawodowego nauczycieli. W pierwszej kolejności Doktorantka analizuje problem wypalenia zawodowego nauczycieli i wpływ tego zjawiska na ich rozwój zawodowy. Omawia podstawowe przyczyny i skutki wypalenia zawodowego - odwołuje się do teorii psychologicznych i wyników licznych badań (dotyczących, między innymi, wyczerpania emocjonalnego, depersonalizacji i obniżonego poczucia osobistych dokonań). Następnie koncentruje się na poczuciu koherencji nauczycieli w konstruowaniu wiedzy o sobie, zwracając szczególną uwagę na problem stresu w codziennej pracy nauczycieli i sposoby radzenia sobie z nim. Stres jest również analizowany z punktu widzenia poczucia sensu życia, który jest czynnikiem wpływającym na podejmowanie działań związanych z rozwojem zawodowym. Z kolei z rozwojem wiąże transgresję jako zasadniczy komponent postaw twórczych nauczycieli.

Ocena treści rozdziału 2 jest jednoznacznie pozytywna. Doktorantka, podobnie jak w rozdziale 1, umiejętnie integruje wiedzę z zakresu nauk społecznych i, tym razem również, humanistycznych (filozofia). Daje dowód swojego ponadprzeciętnego odczytania i umiejętności logicznego łączenia wątków z różnych dyscyplin naukowych.

Niewątpliwym atutem rozprawy doktorskiej Pani mgr Agnieszki Muchackiej-Cymerman jest rozdział 3, w którym możemy poznać założenia metodologiczne badań własnych. Są to założenia oparte na dwóch paradygmatach – ilościowym i jakościowym. Wybór takiej koncepcji jest właściwie uzasadniony – potrzebą podejścia triangulacyjnego. Empiryczne badania ilościowe (przeprowadzone w Polsce i USA) zostały dzięki temu wzbogacone badaniami jakościowymi wykorzystującymi subiektywne doświadczenia nauczycielek z czterech odmiennych kulturowo krajów (Polska, USA, Portugalia i Japonia).

Na podkreślenie zasługują precyzyjne opisy kolejnych etapów procedury badawczej. Towarzyszą im merytoryczne uwagi dotyczące przyjętych rozwiązań. Punktem wyjścia jest prezentacja przedmiotu i celów badań. Zwraca tu uwagę przyjęcie wzajemnie uzupełniających się celów badań ilościowych i jakościowych (s. 149) oraz dekompozycja celu ogólnego na cele poznawcze, cele wyjaśniające i cele praktyczne (s.149-150). Z celów zostały wyprowadzone główne problemy i problemy szczegółowe oraz odpowiadające im hipotezy (s.

153-156). W odniesieniu do badań ilościowych określono zmienne niezależne i zależne oraz ich wskaźniki, a także kontrolowane zmienne zakłócające (s. 156-159). Konsekwencją przyjętej strategii badawczej ilościowo – jakościowej był dobór metod, technik i narzędzi badawczych. Jest to, moim zdaniem, dobór umożliwiający weryfikację wcześniej sformułowanych hipotez. Sposób opisu zastosowanych w badaniu metod, technik i narzędzi świadczy o wysokich kompetencjach merytorycznych i metodologicznych Doktorantki. Taką samą ocenę wystawiam wyczerpująco przedstawionym opisom procedury doboru próby, charakterystykom badanej grupy i terenu badań oraz harmonogramu ich przeprowadzenia.

W kolejnych rozdziałach (4, 5 i 6) Doktorantka dokonała prezentacji wyników badań i przeprowadziła niezbędne analizy. Zarówno prezentacje, jak i analizy są przygotowane z dużą starannością, z dbałością o czytelność (wykresy, tabele) i zrozumienie kontekstu kulturowego. Szczególne znaczenie mają analizy porównawcze odpowiedzi na pytania ankiety udzielone przez nauczycieli z Polski i z USA. Umożliwiły one sformułowanie szeregu bardzo kompetentnych merytorycznych komentarzy dotyczących np. różnic w zakresie środowiskowych i podmiotowych determinantów samokształcenia nauczycieli (s. 177-178), preferowanych form samokształcenia (s. 179-182), czy też częstotliwości udziału w szkoleniach (s. 182-184) – rozdział 4. Pozwoliły także na interesujące porównania w zakresie poziomu wypalenia zawodowego (s.197-203), bezpieczeństwa zawodowego – funkcjonowania w środowisku szkolnym (s. 203-210), postaw transgresyjnych (s. 210-215), poczucia sensu (215-220), poczucia koherencji (220-226) i poczucia kompetencji (226-230) – rozdział 5. Trzeba podkreślić, że wszystkie analizy porównawcze zostały prowadzone z wykorzystaniem technik statystycznych, a wyniki obliczeń szczegółowo zinterpretowane. Po analizie wyników badań ilościowych (rozdziały 4 i 5) Doktorantka przechodzi do analiz jakościowych – do analiz odpowiedzi nauczycielek z Polski, z Portugalii, z USA i Japonii na pytania zawarte w kwestionariuszu wywiadu (dotyczące koncepcji roli nauczyciela, koncepcji kształcenia i doskonalenia zawodowego oraz osobowościowych uwarunkowań samorozwoju) – rozdział 6. Analizy były prowadzone w kategorii związanej z rozwojem osobowym oraz w kontekście koncepcji pedagogicznych. Każda z serii odpowiedzi została opatrzona komentarzami odwołującymi się do odpowiednich pozycji literatury przedmiotu, z wyraziście zaznaczonym własnym - autorskim – stanowiskiem.

Rozprawę doktorską Pani mgr Agnieszki Muchackiej-Cymerman zamyka bardzo interesująca i inspirująca synteza wyników przeprowadzonych badań wraz z rekomendacjami natury praktycznej – rozdział 7. Doktorantka w pierwszej kolejności nawiązuje do sformułowanych wcześniej hipotez. Weryfikuje je, akcentując różnice występujące między grupami badanych nauczycieli z Polski i z USA oraz rekonstruuje doświadczenie zawodowe badanych nauczycielek z Polski, z Portugalii, z USA i Japonii. Prowadzone analizy porównawcze zaowocowały rekomendacjami na temat polskiej polityki edukacyjnej. Są to rekomendacje z jednej strony dobrze osadzone w rodzimej tradycji edukacyjnej (związane z doskonaleniem funkcjonujących rozwiązań), z drugiej zaś oryginalne propozycje działań organizacyjno – prawnych.

Do wysokiej oceny poziomu naukowego rozdziałów teoretycznych (rozdziały 1 i 2) oraz rozdziału metodologicznego (rozdział 3) dołączam bardzo pozytywną ocenę poziomu naukowego rozdziałów, w których Doktorantka zaprezentowała wyniki badań ilościowych i jakościowych wraz z niezwykle kompetentną ich analizą (rozdziały 4, 5 i 6). Doceniam także wiedzę merytoryczną Doktorantki i Jej znajomość realiów edukacyjnych – w układzie międzynarodowym (rozdział 7). W całej rozprawie trudno doszukać się jakichkolwiek mankamentów.

Nie mam wątpliwości, że Doktorantka jest właściwie przygotowana do prowadzenia badań naukowych. Jej kompetencje merytoryczne, a także, co bardzo istotne, metodologiczne należy ocenić jako wyróżniające.

Reasumując uważam, że przedstawiona rozprawa doktorska Pani mgr Agnieszki Muchackiej-Cymerman pt. „Profesjonalny rozwój nauczyciela. Psychopedagogiczne studium porównawcze” jest udaną próbą rozwiązania istotnego problemu badawczego – jest dowodem na umiejętność samodzielnego realizowania złożonych projektów badawczych. Spełnia, moim zdaniem, kryteria dotyczące rozpraw doktorskich zawarte w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki – art. 13 p. 1 (Dz. U. 2003 Nr 65, poz. 595), a także w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce – art. 187 p. 1 i 2 (Dz. U. 2018, poz. 1668). Wnoszę zatem o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Muchackiej-Cymerman do dalszych etapów procedury doktoryzowania oraz o wyróżnienie przygotowanej przez Nią rozprawy doktorskiej.

